

تحلیل محتوای کتاب کار و فناوری پایه ششم ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های کارآفرینی^۱
Content Analysis of the Textbook Work and Technology of the Sixth Grade
of Elementary School Based on Entrepreneurship Components

B. Sabzeh

Abstract: The purpose of this research is to evaluate and analyze the content of the workbook and technology of the sixth grade based on the components of entrepreneurship in the three dimensions of knowledge, attitude and skill. which was done using a descriptive method of quantitative content analysis. The research community is the content of the 6th grade technology book in ۲۰۱۹. The entire book was examined and analyzed as a sample. The measuring tool was the checklist made by the researcher based on the components of entrepreneurship. Its reliability and validity were obtained with the help of experts and triangulation method. The findings showed that a total of ۷۶۱ times in the Karofanvari book, attention has been paid to the components of entrepreneurship in the form of text, questions and images. The most attention was paid to the skills component (۴۴۲) and the least attention was paid to the attitude component. (۵۱) Also, under the sub-components of rules and regulations, risk-taking and effective communication, the highest percentage and the components of financial literacy, internal control and critical thinking have the lowest percentage, respectively, in the dimensions of knowledge, attitude and entrepreneurial skills.

Keywords: entrepreneurship components, technology and work book, quantitative content analysis

بتول سبزه^۲

چکیده: پژوهش حاضر با هدف ارزیابی و تحلیل محتوای کتاب کار و فناوری پایه ششم ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های کارآفرینی در سه بعد دانش، نگرش و مهارت به روش توصیفی از نوع روش تحلیل محتوای کمی صورت گرفت. جامعه مورد پژوهش محتوای کتاب کار و فناوری پایه ششم در سال ۱۳۹۹ است که کل کتاب به عنوان نمونه مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. ابزار اندازه‌گیری چک-لیست محقق‌ساخته بر اساس مؤلفه‌های کارآفرینی بود که اعتبار و روایی آن با کمک متخصصان و روش مثلث‌سازی بدست آمد. یافته‌ها نشان داد مجموعاً ۷۶۱ مرتبه در کتاب کار و فناوری به مؤلفه‌های کارآفرینی در قالب متن، پرسش و تصویر توجه شده است. بیشترین توجه به مؤلفه مهارت‌ها (۴۴۲) و کمترین آن مؤلفه نگرش (۵۱) بود. همچنین در زیر مؤلفه‌ها قوانین و مقررات، ریسک‌پذیری و برقراری ارتباط موثر بیشترین درصد و مؤلفه‌های سواد مالی، کنترل درونی و تفکر انتقادی کمترین درصد را به ترتیب در بعد دانش، نگرش و مهارت کارآفرینی به خود اختصاص دادند.
واژگان کلیدی: مؤلفه‌های کارآفرینی، کتاب کار و فناوری، تحلیل محتوای کمی

۱. تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۱۰/۱۵، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۱۴

۲. استادیار برنامه ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. رایانامه:

batoolsabzeh@yahoo.com

مقدمه

قرن بیست‌ویکم به عنوان قرن دانش معرفی شده است. در این عصر، سرمایه‌ی اصلی جوامع، منابع انسانی آن‌ها می‌باشد. برای اینکه این سرمایه در خدمت سعادت جامعه باشد، نیاز به پرورش قابلیت‌های کارآفرینانه است (جهانیان، ۱۳۹۰). در این راستا نظام آموزشی باید در ایجاد و پرورش روحیه و تفکر کارآفرینی در اعضای خود تلاش کند. در واقع پیوند اجتناب ناپذیر کارآفرینی با نظام اقتصادی، رسالت آموزش آن را برعهده نظام‌های آموزشی گذاشته است (صادقی و عدلی، ۱۳۹۰). در چند دهه اخیر موضوع آموزش کارآفرینی در نظام آموزش و پرورش کشورمان مطرح شده و مورد توجه واقع شده است. از آنجایی که آموزش کارآفرینی در سنین اولیه کودکی بیشتر به عنوان یک طرز فکر و بینش (راپاسو و دوپاکو^۳، ۲۰۱۲) و یک سبک زندگی (سبزه، ۱۳۹۴) و مک‌کلند^۴، ۱۹۶۱) تلقی می‌شود. لذا مدارس می‌توانند تا حد زیادی به پرورش بینش و تفکر کارآفرینانه از دوره ابتدایی کمک نمایند. این مهم می‌تواند از طریق طراحی و تدوین برنامه‌های درسی مدون براساس مولفه‌های اساسی کارآفرینی و متناسب با شرایط سنی دانش‌آموزان در دوره‌های تحصیلی مختلف دنبال شود و با استقرار نظام آموزشی کارآفرینانه، خلاق و نوآور در راستای هدایت دانش‌آموزان به سوی حرفه و مهارت‌های مورد نیاز حال و آینده کشور، متناسب با استعدادها، علایق و توانمندی‌های آنان گام‌های مهم و ضروری از طریق آموزش‌های رسمی بردارد (محمدی قشلاق، ۱۳۹۷). بهترین دستاورد نظام آموزشی مبتنی بر کارآفرینی، تدوین کتاب‌های و محتوای درسی براساس نیازهای دانش‌آموزان و ارائه آموزش‌هایی است که منجر به افزایش توانایی عملکرد دانش‌آموزان می‌شود. به زعم برینکروف^۵ (۲۰۱۶)، در حوزه کارآفرینی آموزش زمانی مؤثر واقع می‌شود که یادگیرندگان بعد از گذراندن آموزش‌های مرتبط و کسب اطلاعات و دانش

^۳ Raposo & Dopaco

^۴ McClelland

^۵ Brinkrouf

جدید از طریق محتوای درسی، قادر باشند بر اساس مهارت‌های مورد نیاز دانش خود را به فرآیند کار انتقال دهند و نتایج با ارزش کسب نمایند. لذا تلاش برای بسترسازی مناسب جهت پرورش اندیشه و تفکر کارآفرینی در دانش‌آموزان به ویژه در مقاطع ابتدایی، موجب می‌شود تا استعدادها و ظرفیت‌های آن‌ها در مواجهه با مسائل و موقعیت‌های مختلف زندگی شناسایی و گسترش یابد و به تبع آن شاهد افزایش افرادی توانمند، خلاق و ماهر باشیم که هر کدام به نحوی در حوزه‌های مختلف سبب شکوفایی فرهنگی و پیشرفت و توسعه پایدار در کشور خواهند بود (حیدری و همکاران، ۱۳۹۱). کردناییچ و زالی (۱۳۸۷) طی پژوهشی در زمینه آموزش کارآفرینی در نظام تعلیم و تربیت اظهار داشته‌اند که یکی از راهبردهای اساسی برای رویارویی با مسائل و چالش‌های جامعه، آموزش کارآفرینی از طریق مدارس می‌باشد. با این وجود آموزش کارآفرینی در نظام آموزش و پرورش با چالش‌های متعددی رو به رو است که مهمترین آنها مربوط به محتوای درسی و شیوه‌های آموزش کارآفرینی است (جهان‌شاهی و همکاران، ۱۳۹۷).

دوره ابتدایی به لحاظ تعداد معلمان و دانش‌آموزان تحت پوشش و نیز تأثیر این دوره بر زندگی و دوران تحصیل، از جایگاهی خاص برخوردار است (نوریان، ۱۳۹۲). از سوی دیگر توجه به کتب درسی در راستای توسعه به کارآفرینی در مدارس ابتدایی، ضرورت بسیار دارد؛ چرا که کتاب درسی یکی از مهم‌ترین رسانه‌های آموزشی است که معلمان و دانش‌آموزان به طور مستمر از آن استفاده می‌کنند. هر دانش‌آموز به طور هفتگی با چند کتاب درسی سر و کار دارد. ضمن اینکه رسانه‌های دیگر آموزشی نیز حول محور کتاب-های درسی فعالیت می‌کنند. بنابراین به دو صورت می‌توان آموزش کارآفرینی را وارد مدارس نمود. در صورت اول: کتاب و محتوای درسی مرتبط با کارآفرینی به عنوان واحد درسی مستقل تعریف شود؛ در صورت دوم: مفاهیم و مولفه‌های کارآفرینی به صورت تلفیقی در دروس مختلف درسی موجود لحاظ گردد و با «رویکردی کارآفرینانه» به دانش‌آموزان آموزش داده شود (سبزه، ۱۳۹۷). این هدف در سایه الگوهای برنامه درسی که مجموعه‌ای در هم تنیده از تحلیل‌ها، نیازها، ادراک‌ها و تفسیرهای تربیتی در رویکرد برنامه

ریزی درسی محقق می‌گردد. متأسفانه در ایران برای دوره دبستان درس مستقل کارآفرینی تعریف نشده است. همچنین به صورت تلفیقی با سایر دروس نیز، الگوی نسبتاً جامعی که دارای چهارچوب و سرفصل‌های مشخصی برای آموزش کارآفرینی باشد و بتواند به همه ابعاد آن اعم از دانش، نگرش و مهارت‌های کارآفرینی پردازد، وجود ندارد (نادری و افتخاری، ۱۳۹۸). منجمله دروسی که تا حدودی با آموزش کارآفرینی مرتبط است درس کاروفناوری است که سابقه ورود آن به برنامه درسی مدارس به سال ۱۳۵۰ برمی‌گردد. این درس در پایه‌های ششم تا نهم تحصیلی لحاظ شده است. ساختار کتاب به صورت پودمانی تنظیم شده است و هدف آن این است که علاوه بر مهارت‌های عمومی، به کسب شایستگی‌های مختلف و مرتبط با دنیای کار و زندگی اعم از شایستگی‌های کارآفرینی، فناوری اطلاعات، بلوغ حرفه‌ای و شایستگی‌های شغلی در دانش‌آموزان کمک نماید (کتاب کاروفناوری، ۱۳۹۹). به طور کلی این کتاب از ابتدا عهده‌دار آموزش‌های عملی و مهارتی در ارتباط با مسیرهای تحصیلی و شغلی آینده به دانش‌آموزان بوده است تا به آن‌ها کمک کند استعدادهای خود را بشناسند و برای آینده خود تصمیم بگیرند. گرچه نمی‌توان نیل به چنین هدفی را تنها از یک درس انتظار داشت، اما در مقایسه با سایر دروس این درس سهم بیشتری را به خود اختصاص داده است. محتوای این درس برخلاف سایر دروس که بر یک موضوع تمرکز دارند، به موضوعات مختلفی می‌پردازد و از تنوع محتوایی برخوردار است و جنبه عملی و مهارتی آن نسبت به جنبه‌های نظری قوی‌تر می‌باشد و دانش‌آموزان را به کار و عمل وادار می‌کند (عابدی و همکاران، ۱۳۹۳). با توجه به نیاز جامعه امروز به افرادی خلاق و کارآفرین که دارای مهارت حل مسئله، برقراری ارتباط مؤثر، تفکر نقادانه و از این دست هستند (معانی، ۱۳۹۷)؛ انتظار می‌رود که محتوای کتب درسی کار و فناوری به صورتی کارآمد و اثربخش بیش از پیش به موضوع کارآفرینی و پرورش ویژگی‌های کارآفرینانه در دانش‌آموزان پرداخته و با افزایش نگرش، مهارت و دانش آن‌ها در ابعاد مختلف کارآفرینی، نقش موثری در هدایت تحصیلی و زندگی شغلی آن‌ها در آینده ایفا نماید (جعفری مقدم و فخارزاده، ۱۳۹۰). لذا مسئله‌ای که مطرح می‌شود و اهمیت دارد این است که در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی تا چه میزان به این مهم پرداخته شده است؟ و به

طور اخص در محتوای کتاب‌هایی نظیر کار و فناوری که تا حدودی هم راستا با اهداف کارآفرینی تدوین شده‌اند، تا چه اندازه به این مقوله مهم توجه شده است؟

در پژوهش‌های صورت گرفته (قنبری، ذکریایی و ناصریان^۶، ۲۰۲۱) نشان داده شده است که چالش‌هایی نظیر کمبود فضای آموزشی، عدم حمایت مسئولان، عدم آموزش معلمان، بها ندادن به مفاهیم کارآفرینی در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی سبب شده است تا نگرش کارآفرینانه در مدارس ابتدایی از نظر دور بماند.

در پژوهش‌های انجام شده در داخل و خارج از کشور طی سال‌های گذشته در حوزه آموزش کارآفرینی در مدارس، پژوهشگران بر لزوم پرداختن به این موضوع مهم به شکلی اساسی و بر مبنای سازماندهی چنین آموزشی چه در محتوای کتب درسی مصوب در مدارس و چه بر مبنای آموزش‌های تکمیلی و خارج از محتوای رسمی کتب درسی و به شکل کارآموزی و آموزش حرفه‌های گوناگون به دانش‌آموزان، تأکید بسیاری شده است. به عنوان مثال سبزه (۱۳۹۴)، در پژوهش خود، بر اهمیت شروع آموزش‌های کارآفرینی از سنین قبل از مدرسه تأکید کرده است و بر این اساس الگوی برنامه درسی کارآفرینی را بر پایه سه مولفه اصلی دانش، نگرش و مهارت کارآفرینی برای کودکان پیش از دبستان طراحی کرده است و محورهای اصلی آن براساس ویژگی‌های رشدی کودکان از قبیل: خلاقیت، تمایل به کار و تلاش مستمر، کنجکاوی، پویایی و فعالیت مداوم، مثبت‌اندیشی، استقلال طلبی، میل به موفقیت و مسئولیت‌پذیری تنظیم نموده است. جعفری-هرندی (۱۳۹۸) به تحلیل محتوای کتاب کاروفناوری پایه نهم پرداخته است و نتایج پژوهش ایشان نشان داده است که با وجود اینکه در کتاب کاروفناوری پایه نهم ۲۷۰ مرتبه به مفاهیم کارآفرینی نظیر ریسک‌پذیری، توفیق طلبی، مسئولیت‌پذیری، خلاقیت، تحمل ابهام، کنترل درونی و آینده‌نگری توجه شده است، اما توزیع ضریب اهمیت این مفاهیم در کتاب نامتوازن بوده و لذا آموزش و ترویج مفاهیم کارآفرینی در این کتاب از جامعیت برخوردار

^۱ Ghanbari, Zakariaei & Nasseryan

نیست. همچنین جهانشاهی، غفاری و ناییجی (۱۳۹۷) در پژوهش خود به تحلیل محتوای کتاب حرفه و فن براساس مولفه های کارآفرینی پرداخته و به این نتایج رسیده است که از بین مولفه های کارآفرینی به شاخص خلاقیت و نوآوری بیشتر اهمیت داده شده است اما شاخص تحمل ابهام پایین ترین میزان توجه در داشته است و اکثر مولفه های کارآفرینی از توجه و اهمیت کمی در کتاب مورد نظر برخوردار بودند. این موضوع در پژوهش صورت گرفته توسط محمدامین زاده، سیفی و فقیهی (۱۳۹۴) در خصوص بررسی کتاب های کارودانش دوره متوسطه نیز تایید شده است. همچنین در تحقیق خادمی^۷ (۲۰۲۰)، نیز نشان داده شده است که به مولفه خلاقیت، تفکر انتقادی و ابراز وجود به میزان پایینی توجه شده است. دهاقین، فرحبخش، هرمزی و صادقی (۱۴۰۰) نیز در پژوهشی به واری الگوی مفهومی مولفه های راهنمایی شغلی و کارآفرینی به شیوه تلفیقی در محتوای کتاب های درسی پرداخته اند و نتایج آن ها نشان داده است که بسیاری از مضامین اصلی کارآفرینی مغفول مانده و در کتاب های درسی گنجانده نشده است که لازم است به این مهم پرداخته شود. از سوی دیگر هرمان و باسل^۸ (۲۰۲۰)، در مطالعه ای با عنوان « تمرکز بر محتوای کارآفرینی کتب با هدف آموزش مستمر» اشاره به این موضوع دارد که در کتب درسی دوره ابتدائی، ادغام مهارت های کارآفرینی با سایر مهارت های مرتبط از جمله روابط بین فردی مؤثر، حل مسئله و تفکر انتقادی غفلت شده است و بر لزوم توجه و سازماندهی محتوای درسی کتب این دوره تحصیلی بر اساس مهارت های کارآفرینی تأکید دارد. همچنین شاهواری، نیکنام و کیان (۱۳۹۵) در پژوهش خود بر اهمیت آگاهی مدیران و معلمان از جایگاه درس کاروفناوری و لزوم بسترسازی مناسب در جهت پرداختن به موضوعات آن (منجمله اهداف کارآفرینانه) تأکید کرده اند.

با توجه به مجموع مطالعات انجام شده در این حوزه و پس از مرور ادبیات کارآفرینی در سه بعد دانش، نگرش و مهارت های کارآفرینانه و با عنایت به مدل کارآفرینی ارائه شده

^۷ Khademi

^۸ Hermann and Bossle

در مطالعات احمدپور داریانی (۱۳۸۸) و جعفری مقدم و فخارزاده (۱۳۹۱)، این موضوع آشکار شد که این دو الگوی کارآفرینی، با توجه به انسجام در تحلیل مؤلفه های مذکور، می تواند به عنوان مبنای چارچوب مفهومی پژوهش در تحلیل محتوای کمی کتاب کار و فناوری پایه ششم مورد استفاده قرار گرفته و به سؤال اصلی تحقیق پاسخ دهد که در کتاب کار و فناوری پایه ششم به چه میزان به مولفه های کارآفرینی از بعد دانش (شناخت مشاغل، بازارکار، قوانین و مقررات مشاغل، آگاهی از فرصت ها)، نگرش (تحمل ابهام، مخاطره پذیری، استقلال طلبی، کنترل درونی) و مهارت (حل مسئله، تفکر انتقادی، رهبری، برنامه ریزی و برقراری ارتباط موثر) توجه شده است؟

روش شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و جزو تحقیقات توصیفی است که به منظور دست یافتن به اهداف آن، از روش تحلیل محتوای کمی استفاده شده است. منظور از تحلیل محتوای قیاسی نوعی تحلیل محتواست که متن مورد تحلیل، در قالب مقولات و مولفه های تعریف شده از قبل بر اساس یک چارچوب مفهومی پیشنهادی تحلیل می شود. این چارچوب مفهومی می تواند بر اساس ادبیات پژوهش تدوین شود یا از پژوهش های دیگر اتخاذ شود (نادری و سیف نراقی، ۱۳۹۶). برای این منظور ابتدا با بررسی و مطالعه کتابخانه ای اسناد، مقالات، گزارش ها و مدارک موجود مدل مفهومی و تعاریف مفهومی تعیین گردید. به منظور پاسخگویی به پرسش های این تحقیق متن، تصاویر و پرسش های کتاب درسی کار و فناوری با دقت و بر اساس مولفه های کارآفرینی مورد بررسی قرار گرفتند. در این پژوهش حجم نمونه با حجم جامعه برابر است و تمامی محتوای کتاب کار و فناوری پایه ششم ابتدایی در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ را دربر می گیرد. ابزار گردآوری اطلاعات، چک لیست تحلیل محتوای کتاب درسی است که توسط محقق و با توجه به مولفه های شناسایی شده از پیشینه پژوهشی از الگوی داریانی (۱۳۸۸) مولفه های دانش و مهارت کارآفرینی و از الگوی جعفری مقدم و فخارزاده (۱۳۹۰) مولفه نگرش کارآفرینی استخراج شد. زیر مولفه های استخراج شده در بعد دانش شامل: درک صحیح از

انواع مختلف مشاغل، قوانین و مقررات شغلی، شناخت محیط‌های کسب‌وکار، آگاهی از فرصت‌ها و سواد مالی؛ در بعد مهارت شامل: مهارت حل مسئله، تفکر انتقادی، خلاقیت، برنامه‌ریزی، برقراری ارتباط مؤثر است و در بعد نگرش شامل زیر مؤلفه‌های: تحمل ابهام، مخاطره‌پذیری، استقلال طلبی و کنترل درونی است که براساس آن چک لیست مؤلفه‌های کارآفرینی تنظیم و روایی صوری و محتوایی آن مورد تایید اساتید راهنما و مشاور و چند نفر از متخصصان کارآفرینی قرار گرفت و برای بررسی پایایی آن از روش مثلث‌سازی بهره گرفته شد.

یافته‌های پژوهش

با توجه به ابعاد متغیرهای تحقیق (جدول شماره ۱)، با عنایت به متن کتاب کار و فناوری پایه ششم، واحدهای زمینه در قالب واحدهای کلیدی شامل: متن نوشتاری، تصاویر و پرسش‌ها انتخاب شدند. براساس مقوله‌ها، با واحد جمله رمزگذاری و شمارش شد و در مورد پرسش‌ها و تصاویر نیز هر پرسش و هر تصویر به منزله‌ی یک واحد در نظر گرفته شده، تحلیل شد. البته به منظور تحلیل عمیق‌تر، رمزگذاری در دو سطح انجام شد و افزون بر روشی که عنوان شد، هردرس نیز با توجه به موضوع کلی آن و براساس مقوله‌ها تحلیل شد.

جدول ۱- معرفی متغیرهای پژوهش و مؤلفه‌های هر کدام

متغیر	مؤلفه
دانش کارآفرینی	درک صحیح از انواع مختلف مشاغل، قوانین و مقررات شغلی، شناخت محیط‌های کسب‌وکار، آگاهی از فرصت‌ها و سواد مالی
نگرش کارآفرینانه	تحمل ابهام، مخاطره‌پذیری، استقلال طلبی و کنترل درونی
مهارت کارآفرینانه	مهارت حل مسئله، تفکر انتقادی، خلاقیت، برنامه‌ریزی، برقراری ارتباط مؤثر

جدول ۲- نمونه‌هایی از مؤلفه‌هایی کارآفرینی در واحدهای تحلیل متن، پرسش در کتاب

کار و فناوری پایه ششم

متغیر	مؤلفه	واحد تحلیل	نمونه
دانش کارآفرینی	درک صحیح از انواع مختلف مشاغل	متن	کار با رایانه می‌تواند نوعی شغل باشد.
		پرسش	وظایف کسی که این شغل را بر عهده دارد، چیست؟
	قوانین و مقررات شغلی	متن	برای استفاده ی درست از رایانه و حفظ سلامتی خود، بهتر است ارگونومی مناسب را رعایت کنیم.
		پرسش	هنگام کار با گونیا و قیچی، باید مراقب چه مواردی باشیم؟
	شناخت محیط‌های کسب و کار	متن	محیط کار با کامپیوتر معمولاً به شکل کارگاهی است.
		پرسش	آیا تا به حال از نزدیک یک کارگاه خیاطی را دیده اید؟ می‌توانید وسائل موجود در آن را نام برده و توصیف کنید؟
	آگاهی از فرصت‌ها	متن	یادگیری کار با رایانه کمک می‌کند تا فعالیت‌های زیادی را بتوانیم با آن انجام دهیم.
		پرسش	در این پروژه چه چیزهایی یاد گرفتید؟
	سواد مالی	متن	هنرهای خانگی از جمله کارهایی است که بسیار اشتغال آفرین است و می‌تواند به عنوان منبع درآمد،

متغیر	مؤلفه	واحد تحلیل	نمونه
			به اقتصاد خانواده ها کمک کند.
		پرسش	تهیه لوازم لازم برای دوختن یک جامدادای چقدر هزینه دارد؟
نگرش کارآفرینانه	تحمل ابهام	متن	سپس با توجه به شغلی که انتخاب کرده اید، اطلاعاتی جمع آوری نمایید و نمونه برگ زیر را کامل کنید.
		پرسش	مشکلات پیش روی انجام این پروژه را چگونه برطرف کردید؟
	مخاطره پذیری	متن	با توجه به آنچه در این درس آموخته‌اید
		پرسش	برای دوخت جامدادی، به چه مشکلاتی برخورد کردید؟
	استقلال طلبی	متن	اینبار بدون کمک گرفتن از والدین خود سعی کنید یکبار کامپیوتر را روشن و سپس خاموش نمایید.
		پرسش	آیا تا به پروژه‌ای را بدون کمک گرفتن از معلم، والدین و سایر دوستان خود به اتمام رسانده‌اید؟
	کنترل درونی	متن	پس ما اگر بخواهیم از پرونده های دیگران استفاده کنیم، باید ابتدا از آنها اجازه بگیریم.
		پرسش	آیا قبل از شروع به کار، دست‌ها یتان را شسته‌اید؟
مهارت	مهارت حل مسئله	متن	مراحل چگونگی حل یک مسئله، باید با آن مسئله ارتباط مستقیم

متغیر	مؤلفه	واحد تحلیل	نمونه
کارآفرینانه			داشته باشد.
		پرسش	مراحل چگونگی حل مسئله ی آب دادن به گلدان به صورت زیر در نظر گرفته شده است. آیا مراحل به درستی مرتب شده اند؟
	تفکر انتقادی	متن	برای پوست گرفتن مواد غذایی، استفاده از ابزار پوست گیر بهتر از چاقو است،
		پرسش	اگر ساخت آویز را به دو روش زیر انجام دهیم، به نظر شما مراحل کدام روش کامل تر و دقیق تر است؟ چرا؟
	خلاقیت	متن	ما می توانیم مراحل چگونگی حل یک مسئله را به صورت یک دیاگرام نمایش دهیم. برای این کار از شکل های زیر استفاده می کنیم.
		پرسش	به نظر شما با استفاده از دواخت، چه وسایلی می توان درست کرد؟
	برنامه ریزی	متن	برای انجام این فعالیت چه اقداماتی باید از قبل صورت گیرد؟
		پرسش	آیا می دانید برای دوختن با پارچه، چه فعالیت هایی باید انجام داد؟
	برقراری ارتباط مؤثر	متن	با کمک و راهنمایی والدین خود، مراحل درست کردن یک نوع

متغیر	مؤلفه	واحد تحلیل	نمونه
			سالاد را در برنامه ی واژه پرداز تایپ کنید.
		پرسش	چگونه می‌توانید به کمک همکلاسی‌های خود این پروژه را به اتمام رسانید؟

سؤال اول پژوهش: «درکتاب کار و فناوری پایه ششم به چه میزان به بعد دانشی کارآفرینی (شناخت مشاغل، بازار کار، قوانین و مقررات اجتماعی، آگاهی از فرصت‌ها و سواد مالی) توجه شده است؟»

در پاسخ به سؤال فوق با استفاده از تحلیل محتوی کمی، نتایج در قالب جداول توصیفی (فراوانی و درصد فراوانی مربوط به تکرار هر یک از مؤلفه‌ها) آورده شده است: (جدول ۳).

جدول ۳- فراوانی و درصد فراوانی مربوط به هر یک از مؤلفه‌های دانش کارآفرینی در

کتاب کار و فناوری

شاخص واحد تحلیل	شناخت مشاغل	محیط کسب و کار	قوانین و مقررات	آگاهی از فرصت‌های شغلی	سواد مالی	مجموع
متن (جمله)	۲۵	۱۱	۴۶	۱۹	۸	۷۳
پرسش	۳۱	۱۴	۳۳	۱۲	۶	۹۶
تصویر	۱۵	۸	۲۳	۱۲	۵	۶۳
مجموع	۷۱	۳۳	۱۰۲	۴۳	۱۹	۲۶۸
درصد فراوانی	٪۲۶.۴۹	٪۱۲.۳۱	٪۳۸.۰۵	٪۱۶.۰۴	٪۷.۰۸	٪۱۰۰

همانطور که در جدول ۳ مشاهده می کنید، در مجموع ۲۶۸ بار (واحد) به انواع مؤلفه های دانش کارآفرینی در کتاب کار و فناوری پایه ششم در قالب متن (جمله)، پرسش و تصویر اشاره شده است که از این تعداد واحد ۲۶.۴۹ درصد مربوط به شناخت مشاغل، ۱۲.۳۱ درصد بازار کار، ۳۸.۰۵ درصد قوانین و مقررات هر شغل، ۱۶.۰۴ درصد آگاهی از فرصت های شغلی و نهایتاً ۷.۰۸ درصد به سواد مالی پرداخته شده است. همچنین بطور کلی به مؤلفه های دانش کارآفرینی در متن کتاب ۲۷.۲۳ درصد، در پرسش های کتاب ۳۵.۸۲ درصد و در تصاویر کتاب ۲۳.۵۰ درصد اشاره شده است. به مؤلفه شناخت مشاغل از مجموع ۷۱ مورد، ۳۵.۲۱ درصد در متن کتاب، ۴۳.۶۶ درصد در پرسش های کتاب و ۲۱.۱۲ درصد در تصاویر کتاب پرداخته شده است. مؤلفه بازار کار از مجموع ۳۳ مورد، ۳۳.۳۳ درصد در متن کتاب، ۴۲.۴۲ درصد در پرسش ها و ۲۴.۲۴ درصد در تصاویر کتاب بدان اشاره شده است. مؤلفه قوانین و مقررات هر شغل، از مجموع ۱۰۲ مورد، ۴۵.۰۹ درصد در متن کتاب، ۳۲.۳۵ درصد در پرسش های کتاب و ۲۲.۵۴ درصد در تصاویر کتاب مطرح شده است. مؤلفه آگاهی از فرصت های شغلی نیز از مجموع ۴۳ مورد، ۴۴.۱۸ درصد در متن کتاب، ۲۷.۹۰ درصد در پرسش ها و ۲۷.۹۰ درصد در تصاویر پرداخته شده است. در خصوص مؤلفه سواد مالی از مجموع ۱۹ مورد، ۴۲.۱۰ درصد در متن کتاب، ۳۱.۵۷ درصد از پرسش ها و ۲۶.۳۱ درصد در تصاویر کتاب مطرح گردیده است.

سؤال دوم پژوهش: «در کتاب کار و فناوری پایه ششم به چه میزان به بعد نگرشی کارآفرینی (تحمل ابهام، مخاطره پذیری، استقلال طلبی و کنترل درونی است) توجه شده است؟»

در پاسخ به سؤال فوق با استفاده از تحلیل محتوی کمی، نتایج در قالب جداول توصیفی (فراوانی و درصد فراوانی مربوط به تکرار هر یک از مؤلفه ها) آورده شده است: (جدول ۴).

جدول ۴ فراوانی و درصد فراوانی مربوط به هر یک از مؤلفه های نگرش کارآفرینانه در

کتاب کار و فناوری

مجموع	کنترل درونی	استقلال طلبی	مخاطره پذیری	تحمل ابهام	شاخص واحد تحلیل
۱۸	۳	۴	۶	۵	متن (جمله)
۳۳	۵	۶	۱۳	۹	پرسش
۰	۰	۰	۰	۰	تصویر
۵۱	۸	۱۰	۱۹	۱۴	مجموع
%۱۰۰	%۱۵.۶۸	%۱۹.۶۰	%۳۷.۲۵	%۲۷.۴۵	درصد فراوانی

همانطور که در جدول ۴ مشاهده می کنید، در مجموع ۵۱ بار (واحد) به انواع مؤلفه های نگرش کارآفرینانه در کتاب کار و فناوری پایه ششم در قالب متن (جمله)، پرسش و تصویر اشاره شده است که از این تعداد واحد ۲۷.۴۵ درصد مربوط به تحمل ابهام، ۳۷.۲۵ درصد مخاطره پذیری، ۱۹.۶۰ درصد استقلال طلبی، ۱۵.۶۸ درصد به کنترل درونی پرداخته شده است. همچنین بطور کلی به مؤلفه های نگرش کارآفرینی در متن کتاب ۳۵.۲۹ درصد و در پرسش های کتاب ۶۴.۷۰ درصد اشاره شده است. لازم به ذکر است که به مؤلفه های نگرش کارآفرینانه در تصاویر کتاب هیچ اشاره ای نشده است. به مؤلفه مخاطره پذیری از مجموع ۱۹ مورد، ۳۱.۵۷ درصد در متن کتاب و ۶۸.۴۲ درصد در پرسش های پرداخته شده است. مؤلفه تحمل ابهام از مجموع ۱۴ مورد، ۳۵.۷۱ درصد در متن کتاب و ۶۴.۲۸ درصد در پرسش ها بدان ها اشاره شده است. مؤلفه استقلال طلبی، از مجموع ۱۰ مورد، ۴۰.۰۰ درصد در متن کتاب و ۶۰.۰۰ درصد در پرسش ها مطرح شده است. مؤلفه کنترل درونی نیز از مجموع ۸ مورد، ۳۷.۵۰ درصد در متن کتاب و ۶۲.۵۰ درصد در پرسش ها پرداخته شده است.

در پاسخ به سؤال فوق با استفاده از تحلیل محتوی کمی، نتایج در قالب جداول توصیفی (فراوانی و درصد فراوانی مربوط به تکرار هر یک از مؤلفه ها) آورده شده است: (جدول ۵).

جدول ۵- فراوانی و درصد فراوانی مربوط به هر یک از مؤلفه های مهارت کارآفرینانه در کتاب کار و فناوری

مجموع	برقراری ارتباط مؤثر	برنامه- ریزی	خلاقیت	تفکر انتقادی	حل مسئله	شاخص واحد تحلیل
۱۹۶	۶۲	۵۸	۲۷	۱۴	۳۵	متن (جمله)
۲۲۰	۷۱	۴۲	۳۸	۲۱	۴۸	پرسش
۲۶	۰	۱۳	۸	۰	۵	تصویر
۴۴۲	۱۳۳	۱۱۳	۷۳	۳۵	۸۸	مجموع
%۱۰۰	%۳۰.۰۹	%۲۵.۵۶	%۱۶.۵۱	%۷.۹۱	%۱۹.۹۰	درصد فراوانی

همانطور که در جدول ۵ مشاهده می کنید، در مجموع ۴۴۲ بار (واحد) به انواع مؤلفه های مهارت کارآفرینانه در کتاب کار و فناوری پایه ششم در قالب متن (جمله)، پرسش و تصویر اشاره شده است که از این تعداد واحد ۱۹.۹۰ درصد مربوط به حل مسئله، ۷.۹۱ درصد تفکر انتقادی، ۱۶.۵۱ درصد خلاقیت، ۲۵.۵۶ درصد به برنامه ریزی و ۳۰.۰۹ درصد به برقراری ارتباط مؤثر پرداخته شده است. همچنین بطور کلی به مؤلفه های مهارت کارآفرینانه در متن کتاب ۴۴.۳۴ درصد، در پرسش های کتاب ۴۹.۷۷ و ۵.۸۸ درصد در تصاویر کتاب اشاره شده است. به مؤلفه حل مسئله از مجموع ۸۸ مورد، ۳۹.۷۷ درصد در متن کتاب، ۵۴.۵۴ درصد در پرسش ها و ۵.۶۷ درصد در تصاویر پرداخته شده است. مؤلفه تفکر انتقادی از مجموع ۳۵ مورد، ۴۰ درصد در متن کتاب و ۶۰ درصد در پرسش ها بدان-

ها اشاره شده است. مؤلفه خلاقیت، از مجموع ۷۳ مورد، ۳۶.۹۸ درصد در متن کتاب، ۵۲.۰۵ درصد در پرسش ها و ۱۰.۹۵ درصد در تصاویر کتاب مطرح شده است. مؤلفه برنامه ریزی نیز از مجموع ۱۱۳ مورد، ۵۱.۳۲ درصد در متن کتاب، ۳۷.۱۶ درصد در پرسش ها و ۱۱.۵۰ درصد در تصاویر کتاب پرداخته شده است. نهایتاً مؤلفه برقراری ارتباط مؤثر از مجموع ۱۳۳ مورد، ۴۶.۶۱ درصد در متن کتاب و ۵۳.۳۸ درصد در پرسش های کتاب مطرح شده است.

در ادامه جهت مقایسه موارد پرداخته شده به سه بعد دانش، نگرش و مهارت کار آفرینانه در کتاب کار و فناوری پایه ششم ابتدائی، مقادیر فراوانی مربوط به هر یک در جدول ۶ آورده شده است:

جدول ۶- فراوانی و درصد فراوانی مربوط به ابعاد کارآفرینی در کتاب کار و فناوری

پایه ششم ابتدائی

ابعاد کارآفرینی	واحد تحلیل	فراوانی	درصد فراوانی
دانش کارآفرینی	متن	۷۳	۳۵.۲۱٪
	پرسش	۹۶	
	تصویر	۶۳	
	مجموع	۲۶۸	
نگرش کارآفرینانه	متن	۱۸	۶.۷۰٪
	پرسش	۳۳	
	تصویر	۰	
	مجموع	۵۱	
مهارت کارآفرینانه	متن	۱۹۶	۵۸.۰۸٪
	پرسش	۲۲۰	
	تصویر	۲۶	
	مجموع	۴۴۲	
مجموع		۷۶۱	۱۰۰٪

همان‌طور که در جدول ۶ مشاهده می‌کنید از مجموع ۷۶۱ واحد تحلیل شده (متن، پرسش و تصویر)، ۲۶۸ مورد مربوط به بعد دانش کارآفرینی، ۵۱ مورد مربوط به نگرش کارآفرینانه و ۴۴۲ مورد مربوط به مهارت کارآفرینانه بوده است که بر ترتیب، ۵۸.۰۸ درصد (بالاترین مقدار) مربوط به مهارت کارآفرینانه، ۳۵.۲۱ درصد دانش کارآفرینانه و ۶.۷۰ درصد نگرش کارآفرینانه در کتاب کار و فناوری پایه ششم می‌باشد.

در مجموع پس از تحلیل محتوای کمی کتاب کار و فناوری پایه ششم ابتدایی، یافته‌های حاصل از جداول فراوانی مربوط به هر یک از مؤلفه‌های کارآفرینی نشان داد که بیشترین توجه در این کتاب، به مؤلفه مهارت و کمترین توجه به مؤلفه نگرش کارآفرینانه صورت گرفته است. همچنین در مقایسه سه واحد تحلیل (متن، پرسش و تصویر)، بالاترین فراوانی در پرداختن به سه مؤلفه مذکور، به ترتیب مربوط به پرسش، متن و تصاویر کتاب بود.

بحث و نتیجه گیری:

این پژوهش به تحلیل و ارزیابی محتوای کتاب کار و فناوری پایه ششم ابتدایی براساس مولفه‌های کارآفرینی پرداخته است. در پاسخگویی به سؤال اول پژوهش در خصوص میزان توجه به بعد دانشی کارآفرینی که شامل زیر مولفه‌های (شناخت مشاغل، بازار کار، قوانین و مقررات اجتماعی، آگاهی از فرصت‌ها و سواد مالی) است، مشخص گردید که به زیر مولفه شناخت مشاغل و قوانین (۰.۲۶) و مقررات اجتماعی (۰.۳۸) نسبت به سایر مولفه‌ها توجه بیشتری شده است. اما مولفه سواد مالی در محتوای کتاب کار و فناوری سهم بسیار کمی (۰.۷) را به خود اختصاص داده است. نتایج به دست آمده با یافته‌های دهاقین و همکاران (۱۴۰۰)، جعفری هرندی (۱۳۹۸)، قاسم‌تبار (۱۳۹۸)، جهان‌شاهی و همکاران (۱۳۹۷)، محمدامین‌زاده و همکاران (۱۳۹۴) مبنی بر مغفول ماندن بسیاری از مولفه‌های کارآفرینی در کتاب‌های درسی همسو است. در تبیین نتایج به دست آمده می‌توان بیان کرد که مولفه‌های مربوط به آشنایی مشاغل و قوانین و مقررات اجتماعی تا حد زیادی با موضوعات اجتماعی پیوند خورده است لذا در کتاب کار و فناوری بیشتر به آن پرداخته شده است. اما در

خصوص مولفه مالی که با مفاهیم اقتصادی همسو است مورد غفلت واقع شده است. مؤلفه سواد مالی به معنای استفاده از دانش و مهارت‌ها برای تصمیمات مدیریتی پولی درست و موثر است. همچنین سواد مالی شخصی در برگیرنده دامنه‌ای از موضوعات پولی همچون چگونگی استفاده از پول برای زندگی حال و آینده است. در حالی که سواد خواندن و نوشتن قسمت مهمی از نظام آموزشی است، آموزش سواد مالی غالباً مغفول مانده است. بخصوص در مراکز پیش دبستان و دبستان کشورمان بسیار کم به این موضوع پرداخته می‌شود. آموزش روش‌های پول درآوردن (درآمدزایی)، دستمزد و مهارت‌های مدیریت پول و پس انداز، مفاهیم مهم مربوط به سواد مالی یعنی کالاها، خدمات، نیازها، خواسته‌ها و همچنین مدیریت و هماهنگ ساختن نیازها با خواسته‌ها از جمله مصادیق سواد مالی در آموزش به کودکان محسوب می‌شود. (قاسم تبار، ۱۳۹۸). سواد مالی به عنوان یکی از مهمترین مؤلفه‌های دانش کارآفرینی می‌تواند سنگ بنای خوبی برای آموزش سایر عناصر دانش کارآفرینی باشد. اگر بپذیریم که سواد مالی الفبای دانش کارآفرینی است، مغفول ماندن از آن در آموزش‌های دوره ابتدایی به خصوص در کتاب‌های مطالعات اجتماعی (قاسم‌پور و همکاران، ۲۰۲۰) و کتاب کار و فناوری به منزله شکست تلاش‌هایی است که در راستای پرورش کارآفرینانه آینده انجام می‌شود. لذا ضروری است که در محتوی این کتاب به شکل مفصل و منطبق با ظرفیت‌های این گروه سنی (کودکان ۱۱ ساله)، به موضوعات در ارتباط با سواد مالی پرداخته شود.

در پاسخ به سؤال دوم پژوهش مبنی بر میزان توجه به بعد نگرشی کارآفرینی که شامل (تحمل ابهام، مخاطره‌پذیری، استقلال طلبی و کنترل درونی است) است، بیشترین فراوانی مربوط به مخاطره‌پذیری بوده است و کمترین فراوانی مربوط به کنترل درونی بوده است. نتایج بدست آمده با جعفری‌هرندی (۱۳۹۸)، کی و همکاران (۲۰۰۶)، جعفری مقدم و فخارزاده (۱۳۹۱)، محمدی قشلاق (۱۳۹۶)، هوگ و گیلبرت (۲۰۱۷)، جهانشاهی و همکاران (۱۳۹۴) و عزیزی و همکاران (۱۳۸۷) مطابقت دارد. همان‌طور که در پیشینه نظری اشاره شد بعد نگرش کارآفرینانه به عنوان پیش‌نیاز اولیه در تبدیل شدن به کارآفرین موفق

و اثرگذار، بسیار مهم و حیاتی است چرا که کارآفرینی یک طرز فکر و بینش است که دوران کودکی، مرحله ایده آل برای نفوذ در نگرش نسبت به کارآفرینی است (سبزه، ۱۳۹۴). نگرش کارآفرینانه باعث تقویت روحیه کارآفرینی، حس ابتکار، نوآوری و خلاقیت است و منجر به شکل‌گیری نگرش مثبت برای پذیرش تغییر و تحول، تقویت فرهنگ کار و تلاش مستمر و تقویت استقلال و اراده می‌گردد و مسلماً سال‌های اولیه مدرسه سهم بسزایی در پرورش این نگرش دارد (احمدی و فضائلی فر، ۱۳۹۲). در واقع نگرش کارآفرینانه به عنوان فاکتور مهم در هدف و موفقیت دانش‌آموزان برای کارآفرین شدن به شمار می‌رود (معانی، ۱۳۹۶). آموزش‌های اولیه درباره نگرش کسب و کار موجب تشویق فرد برای حرکت بسمت انتخاب کارآفرینی به عنوان گزینه شغلی می‌شود (کلیسکی و والستد^۹، ۲۰۱۷). در واقع نگرش کارآفرینانه تقویت‌کننده گرایش به کامیابی، سخت‌کوشی، پافشاری، ریسک‌پذیری و توانایی دورنماسازی در افراد است (امرسون^{۱۰}، ۲۰۱۹). ادبیات نگرش کارآفرینانه سعی دارد تا ویژگی‌ها و مهارت‌هایی که در کارآفرینی فرد و تمایز وی از سایرین موثر است، شناسایی کند. نگرش کارآفرینانه را میتوان به صورت جهت‌گیری های شخصی به سوی فعالیت‌های ارزش افزا در آینده و خوداستخدامی در کسب و کارهای کوچک تعریف نمود (بورگر^{۱۱}، ۲۰۱۵). ویژگی های شخصیتی مشترکی که نگرش کارآفرینانه آن ها را شکل می‌دهد و سبب تشویق و موفقیت احتمالی کارآفرینان در انجام فعالیت‌های کارآفرینانه می‌گردد شامل: مرکز کنترل درونی، تحمل ابهام، خلاقیت، استقلال طلبی و تمایل به مخاطره پذیری است (احمدی، ۱۳۸۹). حال آنکه علی‌رغم نقش‌های بسیار مهمی که برای این بعد از کارآفرینی برشمرده شد، متأسفانه در کتاب کار و فناوری پایه ششم جز اندک مواردی که مربوط به مخاطره‌پذیری و تحمل ابهام بود، رد پای پر رنگی از استقلال طلبی و کنترل درونی مشاهده نشد. این در حالی است که کنترل درونی

^۹ Brouksley & Welsted

^{۱۰} Emerson

^{۱۱} Brouger

عقیده فرد نسبت به اینکه عاقبت و سرانجام وی تحت کنترل وقایع خارجی یا داخلی باشد را تعیین می‌نماید. بیشتر کارآفرینان دارای مرکز کنترل درونی هستند (احمدپوردریانی، ۱۳۸۹). کارآفرینان به ندرت خود را قربانی محیط اطرافشان می‌بینند، بلکه سرنوشت را تحت کنترل خود می‌دانند. این ممکن است به این دلیل باشد که آنها رویدادهای منفی را به جای تهدید فرصت می‌بینند (بروکس^{۱۲}، ۲۰۰۹) و البته این امر نقش بسزایی در شکل‌گیری فرد کارآفرین خواهد داشت و مغفول ماندن آن در آموزش‌های کارآفرینی لطمه بزرگی به فرایند شکل‌گیری کارآفرینان آینده خواهد زد. از سوی دیگر استقلال طلبی به عنوان عنصر مهم در کنترل داشتن بر سرنوشت خود یا کاری را برای خود انجام دادن و به اصطلاح آقای خود بودن، از ویژگی‌هایی است که به عنوان یک نیروی بسیار انگیزاننده مورد تاکید واقع شده است (مسعودنیا، ۱۳۸۱). کارآفرینان به طور آشکارا افرادی مستقل هستند. اغلب افرادی متکی به خود هستند و بسیاری از آنها ترجیح می‌دهند به صورت انفرادی بر روی اهداف خود، کارکنند (بروکس، ۲۰۰۹).

در پاسخ به سوال سوم پژوهش مبنی بر میزان توجه به بعد مهارتی کارآفرینی شامل مولفه‌های (حل کارکارکحل مسئله، تفکر انتقادی، رهبری، برنامه‌ریزی، برقراری ارتباط مؤثر)؛ یافته‌ها نشان داد بر خلاف مؤلفه نگرش کارآفرینانه، مؤلفه مهارت کارآفرینانه به شکل مفصلی‌تری نسبت به دو بعد دیگر کارآفرینی، در کتاب کار و فناوری پایه ششم مورد توجه قرار گرفته است. همان‌طور که درصدهای فراوانی گویاست، بیشترین میزان توجه به مؤلفه برقراری رابطه مؤثر و کمترین میزان مربوط به تفکر انتقادی است. نتایج به دست آمده با تحقیق جعفری هرندی (۱۳۹۸)، طفرایی و همکاران (۱۳۹۸)، مدرسی‌سر یزدی و همکاران (۱۳۹۷)، گون (۲۰۰۹) و خادمی (۲۰۲۲) همسو است. مهم‌ترین بحث در خصوص یافته‌های حاصله، تفاوت چشمگیر فراوانی تکرار مؤلفه تفکر انتقادی نسبت به سایر مؤلفه‌های مهارت کارآفرینانه است. متأسفانه توجه ناکافی به این مؤلفه مهم می‌تواند آسیب جدی به فرایند پرورش کارآفرینان خلاق و مؤثر در مدارس کشور بزند. چرا که این عنصر

^{۱۲} Broukes

بسیار مهم است چون فرد را قادر می سازد تا اطلاعات دریافتی را ارزیابی نموده و خطرات عمل برپایه یک فرض غلط را به حداقل برساند. فقدان این استعداد ذهنی می تواند باعث صدمه، مسمومیت ذهنی، عدم پذیرش و یا خرابکاری هایی شود که ممکن است فرد را با خطرات مهلکی روبه رو سازد. همه افراد به طور ذاتی از این استعداد برخوردارند، اما آنچه که به عنوان یک مهارت زندگی از آن یاد می شود، فراتر از شیوه معمول تفکر انتقادی که انسان را از خطرات مصون می دارد، می باشد. تفکر انتقادی، تفکری مستدل و منطقی در جهت بررسی و تجدیدنظر در عقاید، نظرات و اعمال تصمیم گیری صحیح می باشد.

بنابراین لازم است که تفکر انتقادی در افراد شکل گیرد تا برای ورود به عرصه کار و زندگی آماده شوند از سوی دیگر، تفکر انتقادی ما را در تصمیم گیری بهتر و حل مسئله کمک می کند. تفکر انتقادی با تقویت قابلیت های کارآفرینی و تأثیری که بر فرآیند کارآفرینی می نهند، نقش بسیاری در توسعه کارآفرینی ایفا می کند (عباسی، پناهی و محمودی، ۱۳۹۶). لذا با توجه به این که در کشور ایران، کتاب های درسی جایگاه ویژه ای در نظام آموزشی دارند و قسمت زیادی از برنامه درسی در قالب محتوای مکتوب ارائه می - شود. به طوری که اکثر فعالیت ها و تجارب آموزشی دانش آموزان و معلمان حول محور کتاب های درسی طراحی و ساماندهی می شود (عریضی، ۱۳۸۹)، لذا حساسیت پرداختن به مؤلفه های مهم کارآفرینی در کتاب های درسی از اهمیت دوچندان برخوردار می شود و انتظار می رود متخصصان و برنامه ریزان درسی در تالیف کتاب های درسی به خصوص در کتاب کار و فناوری به این مهم بیش از پیش توجه نمایند. بنابراین براساس یافته های این پژوهش پیشنهاد می گردد: در کتاب کار و فناوری تمامی مولفه های کارآفرینی در سه بعد دانش، نگرش و مهارت مورد توجه قرار گیرد و وزن برابری در سه بخش متن، تصاویر و فعالیت های کتاب به مولفه های کارآفرینی اختصاص داده شود. همچنین پیشنهاد می شود دوره ها و کارگاه های دانش افزایی برای معلمان و مدیران در خصوص ارزش و اهمیت مقوله کارآفرینی و آموزش آن از دوران کودکی برگزار گردد تا علاوه بر آشنایی آن ها با دانش کارآفرینی، نگرش و ذهنیت مثبت نسبت به حوزه کارآفرینی تقویت شود. علاوه براین با به کارگیری روش های تدریس مبتنی بر فعالیت گروهی و انجام پروژه، مطالب

کتاب کار و فناوری بر پایه فعالیت‌های عملی خلاق و کارآفرینانه تدریس شود و علائق و توانمندی‌های دانش‌آموزان در خلال ارائه این درس شناسایی و شکوفا گردد. در پایان به دلیل اهمیت دروسی نظیر کاروفناوری و کارآفرینی برای ساختن زندگی آینده؛ لازم است از حجم دروس تئوری و غیرکاربردی کاسته شود و زمان و بودجه بیشتری به دروس عملی و مهارتی اختصاص داده شود.

منابع

- احمدی، غلامعلی، فضائلی فر، زینب. (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتاب‌های آموزش فنی و حرفه‌ای دوره راهنمایی بر اساس شاخص‌های کارآفرینی. مجله توسعه کارآفرینی، ۶ (۱)، ۱۶۵-۱۸۳
- احمدپورداریانی، محمود (۱۳۸۹). کارآفرینی: تعاریف، نظریه ها، الگوها. تهران: جاجرمی، چاپ نهم.
- احمدی، پروین و عشتیری، عالیه (۱۳۸۹). ضرورت بسترسازی آموزش کارآفرینی در دوره ابتدایی و تبیین عناصر دوره برای آن. پایان نامه کارشناسی ارشد. منتشر نشده. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی. دانشگاه الزهرا. تهران
- بهرامزاده، محمدمهدی. باورسعد، بلقیس و جعفرپور، محمود (۱۳۸۵). بررسی نقش جو سازمانی در روحیه کارآفرینی دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر اهواز. مجله علوم تربیتی. ۶ (۱)، ۱۹۱-۱۸۱.
- جعفری مقدم، سعید و فخارزاده، آرزو سادات (۱۳۹۰). توسعه نگرش کارآفرینی در کتاب فارسی. دبستان، کار و جامعه، ۱۲ (۳): ۳۴-۱۲.
- جعفری هرندی، رضا. (۱۳۹۸). ارزیابی محتوای کتاب کار و فناوری پایه نهم از نظر میزان توجه به مفاهیم کارآفرینی. مجله پژوهش در برنامه ریزی درسی. ۱۶ (۶۱). ۶۳-۴۸.

جهانشاهی، فریبا؛ غفاری مجلج، محمد و ناییجی، نوروز. (۱۳۹۷). تحلیل محتوای کتاب حرفه و فن سوم راهنمایی براساس مولفه های کار آفرینی. پژوهش های برنامه ریزی درسی و آموزشی. ۸(۲). ۸۱-۹۵.

جهانپان، مهدی (۱۳۸۹)، بررسی راهبردهای توسعه کارآفرینی در آموزشکده های فنی و حرفه ای دانشگاه آزاد اسلامی، فصلنامه پژوهش مدیریت آموزشی، ۲(۲): ۵۱-۷۴. حیدری، حسن؛ پاپزن، عبدالحمید؛ کرمی دارابخانی، رویا، (۱۳۹۰)، بررسی رابطه فرهنگ سازمانی و مؤلفه های کارآفرینی سازمانی (سازمان جهاد کشاورزی استان کرمانشاه)، جهاد کشاورزی کرمانشاه، ۱(۳): ۱۴۵-۱۶۶.

خندقی، امین (۱۳۹۱)، آموزش استانداردهای اخلاق تحقیق: ضرورتی انکارناپذیر در برنامه های درسی آموزش عالی، اخلاق در علم و فناوری، ۷(۴): ۱-۲۵. سبزه، بتول. (۱۳۹۷). آموزش کارآفرینانه به عنوان رویکردی جدید در آموزش کودکان. مطالعات برنامه درسی. ۱۳(۵۱). ۵۷-۸۰.

سبزه، بتول (۱۳۹۴)، طراحی الگوی برنامه درسی کارآفرینی برای کودکان پیش از دبستان و ارزشیابی آن از دیدگاه متخصصان برنامه درسی، کارآفرینی و مربیان، مجله پژوهشی مطالعات پیش دبستانی و دبستان، ۱: ۱۴۰-۱۱۳

شاهواری، معصومه، کیان، مرجان، نیکنام، زهرا. (۱۳۹۵). کاروفناوری: تجربه زیسته معلمان. نظریه و عمل در برنامه درسی؛ ۴ (۸): ۱۵۹-۱۸۰

دهاقین، فرحبخش؛ کلانترهرمزی، آتوسا و صادقی. (۲۰۲۲). واری الگوی مفهومی مؤلفه های راهنمایی شغلی و کارآفرینی تلفیق شده در محتوای کتب درسی دوره متوسطه. مجله علوم روانشناختی، ۲۰(۱۰۸)، ۲۱۶۱-۲۱۸۰.

صادقی، سمیه، عدلی، فریبا. (۱۳۹۰) رابطه بین نظام آموزش عالی و روحیه کارآفرینی دانشجویان، مجله پژوهشی آموزشی، ۵(۲۲)، ۷۳-۹۰.

- عابدی، احمد و میرزایی، پریش. (۱۳۹۲)، مقایسه اثربخشی روش شناختی- رفتاری روش های آموزش مهارت های فوردایس و اجتماعی در افزایش شادکامی دانش آموزان دبیرستانی شهر اصفهان. اندیشه تربیتی نو، ۲(۳): ۵۹-۷۱.
- عباسی، مصیب و پناهی، محمد و محمودی، حسن (۱۳۹۶)، تفکر انتقادی و ارتباط آن با توسعه کارآفرینی، همایش ملی حسابداری و مدیریت تکنیک های نوین، چالش ها و راهکارها، علی آباد، <https://civilica.com/doc/۷۴۷۹۹۸>
- قاسم تبار، نیلوفر (۱۳۹۸)، ارزیابی کتاب های شیمی دوره دوم متوسطه براساس مؤلفه های کارآفرینی؛ پایان نامه کارشناسی ارشد. چاپ نشده. دانشگاه فرهنگیان، تهران
- معانی، محمود (۱۳۹۶)، بررسی تطبیقی دوره های فنی و حرفه ای با دوره های مشابه در چند کشور، مرکز منابع سازمان پژوهش و کتب درسی .
- محمدی قشلاق، پریش (۱۳۹۶)، تحلیل محتوای کتاب کار و فناوری از نظر انعکاس مولفه های کارآفرینی پایه های هفتم، هشتم و نهم متوسطه اول-پایه دهم متوسطه دوم)، مجله پژوهش های مدیریت آموزشی، ۸(۳): ۹۵-۱۰۹ .
- محمدامین زاده لایلا، سیفی محمد، فقیهی علیرضا (۱۳۹۴). ارزیابی برنامه درسی دوره متوسطه (شاخه کار و دانش) با نظر به موضوع کارآفرینی از دیدگاه متخصصان. نظریه و عمل در برنامه درسی، ۳(۶): ۱۴۳-۱۶۴
- ملکی آوارسین، صادق، سودی، حورا و سیدنظری، نیر (۱۳۹۶). بررسی نقش آموزش های کاردانش در ایجاد نگرش کارآفرینانه در هنرجویان، فصلنامه نوآوری و ارزش آفرینی. ۱۲(۶): ۹۹-۱۲۰.
- مهدیزاده، عراقیه، مرادی. (۲۰۲۲). تحلیل محتوای کتاب کار و فناوری پایه هشتم (دوره اول متوسطه) از منظر توجه به ویژگی های شهروند الکترونیکی. فصلنامه فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، ۱۳(۱) (پیاپی ۴۹)، ۵-۱۸.

- نادری، کریم، افتخاری، رکن‌الدین (۱۳۹۷)، راهبردهای توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی: مطالعه موردی خدابنده، مجله روستا و عمران، ۱۳(۳): ۱-۲۹.
- نوریان، محمد، (۱۳۸۴)، تحلیل محتوای کتابهای فارسی سال اول دبستان ایران، روانشناسی تحول آفرین روانشناسان ایرانی، ۷(۱۲): ۳۵۷-۳۶۶.

Brinkrouf, Alex. (۲۰۱۶). **Entrepreneurship education and small-scale business development among students of College of Education, Warri, Delta State, Nigeria**, Merit.Research Journal of Education and Review, ۲ (۹) pp. ۱۸۵-۱۹۳.

Broukes, L. (۲۰۰۹). **Integrating the arts: Educational entrepreneurship in a school setting**. Hellenic.Journal of Music, Education & Culture. ۲ (۱), ۵-۱۷.

Brouksley, A. O. & Welsted, E. (۲۰۱۷). **Entrepreneurship education and smallscale business development among students of College of Education, Warri, Delta State, Nigeria**, Merit.Research Journal of Education and Review (ISSN: ۲۳۵۰-۲۲۸۲) Vol. ۲ (۹) pp. ۱۸۵- ۱۹۳.

Bourger, J. M. (۲۰۱۵). **Instructions as a strategic way to enhance the L۲ reading process**. Revista ECOS, ۱, ۱۲۱-۱۲۵.

Chiru, C., Tachiciu, L., Georgiana Ciuchete., S. (۲۰۱۲). **“Psychological factors, behavioral variables and acquired competencies in entrepreneurship education”** Procedia Social and Behavioral Sciences, No. ۴۶, PP. ۴۰۱۰-۴۰۱۵

Emerson, Li (۲۰۱۹), **Entrepreneurial education and students'entrepreneurial intention: does Team cooperation matter**, journal of Global Entrepreneurship Research, Vol ۹ No ۳۵.

Ghanbari, C., Zakariaei, M., & Nasseryan, J. (۲۰۲۱). **Identifying challenges and effective indicators in entrepreneurial attitudes in the content of elementary textbooks (qualitative study)**. Preventive Counseling, ۲(۴), ۶۱-۷۵.

Guvan, S. (۲۰۰۹). **New primary education course programmers and entrepreneurship**. Procedia Social and Behavioral Sciences. ۱, ۲۶۵-۲۷۰.

Ghasempour, M., Zangooyi, M., Ghodsian, N., & Jalili, F. (۲۰۲۰). **Investigating the Level of Attention of Social Studies Textbooks in Elementary School in Iran to the Field of Economic and Professional Education**. International Journal of Schooling, ۲(۴), ۱-۱۲.

Hermann, Roberto Rivas and Bossle, Marilia Bonzanini (۲۰۲۰), **Bringing an entrepreneurial focus to sustainability education: A teaching framework based on content analysis**, Journal of Cleaner Production, ۲۴۶ (۱۰), ۲۳۸-۲۵۹.

Khademi, S. (۲۰۲۰). **Content analysis of "Religion and Life" curriculum in the high school program in Iran in terms of the emphasis on creativity, critical thinking, and self-assertiveness in students**. Biannual Journal of Education Experiences, ۳(۲), ۱۲۱-۱۳۲.

Raposo, M., doPaço, A. (۲۰۱۰). **"Special issue: entrepreneurship and education links between education and entrepreneurial activity"**, Springer Science+Business edia, No. ۷, PP. ۱۴۳-۱۴۴.